

מוסדות
**דרכי
תורה**

בנשיאות מרן הגאון
רבי **אשר וייס שליט"א**

שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

אגדה

מה טובו אחליך יעקב

הלכה

קדושת בית הכנסת ובית
המדרש

פרשת בלק תשפ"ג

שנה כ"ד – קובץ כ"ח [תתמ"ט]

יו"ל ע"י מכון "מנחת אשר"

כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י
מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של
מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109
ירושלים

המען למכתבים:
ת.ד. 23170

Email: info@minchasasher.com

יעמדו על הברכה

המזכים את הרבים בהפצת תורתו
של מרן הגאב"ד שליט"א

השיעור השבועי מוקדש

לזכות ולכבוד

חבר המצוה של

חתן המצוות **משה מליצקי** נ"י

אדיסון – ניו ג'רזי

ויה"ר שיזכה לעלות במעלות התורה והיראה
לתפארת בית אבותיו
ידידינו הרב שריאל זרעייתו שושנה מליצקי שליט"א
וירוו חוריו ומוריו ממנו רוב נחת דקדושה

פרשת בלק

קדושת בית הכנסת ובית המדרש

"מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל" (כ"ד ה').

"אמר ר' יוחנן מברכותיו של אותו רשע אתה למד מה היה בלבו, בקש לומר לא יהיה להם בתי כנסיות ובתי מדרשות, אמר מה טובו אהליך יעקב" (ילקוט תש"ע).

הנה אמרו חז"ל (מגילה כ"ט ע"א) "ואהי להם למקדש מעט, אמר רבי יצחק אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל". ולכאורה משמע מלשונות אלו דקדושת בית הכנסת וקדושת בית המדרש בחדא מחתא מחתינן להו, ודינו של זה כדינו של זה. אך באמת חזינן דחלוקים הם גם בהלכותיהם וגם בקדושתם, ונבאר פשר דבר.

א

בין קדושת בתי כנסיות לקדושת בתי מדרשות

נחלקו אמוראי (מגילה כ"ו ע"ב) בקדושת בית הכנסת וקדושת בית המדרש, איזה מהן גדול מחבירו:

"אמר רבי פפי משמיה דרבא מבי כנישתא לבי רבנן שרי, מבי רבנן לבי כנישתא אסיר. ורב פפא משמיה דרבא מתני איפכא. אמר רב אחא כוותיה דרב פפי מסתברא, דאמר רבי יהושע בן לוי בית הכנסת מותר לעשותו בית המדרש ש"מ. דרש בר קפרא, מאי דכתיב (מלכים ב' כ"ה ט') 'וישרף את בית ה' ואת בית המלך ואת כל בתי ירושלים ואת כל בית גדול שרף באש', בית ה' זה בית המקדש, בית המלך אלו פלטרין של מלך, ואת כל בתי ירושלים כמשמען, ואת כל בית גדול שרף באש, ר' יוחנן ור' יהושע בן לוי חד אמר מקום שמגדלין בו תורה וחד אמר מקום שמגדלין בו תפלה".

הרי שנחלקו אם קדושת בית הכנסת גדולה מקדושת בית המדרש, ותלו מחלוקת זו במה שנחלקו ר' יוחנן ור' יהושע בן לוי בפירוש הפסוק "ואת כל בית גדול שרף באש", חד אמר בית שמגדלין בו תורה (בית מדרש) וחד אמר בית שמגדלין בו תפלה (בית הכנסת), עי"ש.

קדושת בית הכנסת ובית המדרש

ולהלכה נפסק (רמב"ם הלכות תפילה פי"א הי"ד, שו"ע או"ח סי' קנג ס"א) שמותר לעשות מבית הכנסת בית מדרש ולא מבית מדרש בית כנסת, כי בית מדרש קדושתו למעלה מקדושת בית הכנסת. וכיוצא בדבר מבואר בשולחן ערוך (יו"ד סי' רנ"ט סעיף ב') שמותר לשנות נדבת בית הכנסת לבית המדרש ולא להיפך, ושתי הלכות אלה עולות בקנה אחד, ושני צדדים הם של אותה מטבע.

ב

קדושת בית מדרש של יחיד

אמנם מבואר בשולחן ערוך (או"ח סי' קנ"א ס"ב), דאין קדושת בית המדרש אלא בבית מדרש דרבים ולא במקום מדרש של יחיד, וז"ל השו"ע:

"ויש אומרים שמה ששינינו בקדושת בתי מדרשות, ר"ל של רבים דומיא דבית הכנסת, אבל יחיד הקובע מדרש בביתו לצרכו אין לו קדושה כל כך".

ויש לעיין במה שכתב דבית מדרש של יחיד אין בו קדושה כל כך, ומשמע דממכל מקום יש בו קדושת בית המדרש, אלא שאין בו קדושה גמורה, ויש לעיין האם קדושתו פחותה משל בית הכנסת או שווה לו.

ונראה לכאורה דזה ספיקת המגן אברהם (סי' קנ"ג סק"א) שנסתפק אם מותר לעשות מבית הכנסת בית מדרש של יחיד או לאו עי"ש, וכוונתו להסתפק אם קדושת בית מדרש של יחיד פחותה מקדושת בית הכנסת, ולכן אין לעשות מבית כנסת בית מדרש של יחיד דאין מורידין בקודש, או שקדושתו שווה לקדושת בית כנסת.

והנה המגן אברהם בקיצור דבריו ציין לשני מקורות, לסי' קנ"א ס"ב, ולסי' צ' סי"ח. ובמחצית השקל ביאר עומק כונתו, דלכאורה יש סתירה בין שני מקורות אלה, דבסי' קנ"א המובא לעיל משמע דבית מדרש של יחיד קדושתו פחותה מבית כנסת של רבים, שהרי כתב שם דבבית מדרש של יחיד אפשר שיש להקל בתשמישי החול שנאסרו שם בסעיף א' בבית כנסת. אבל בסי' צ' כתב השו"ע דראוי להתפלל בבית מדרש יותר מבית כנסת, ושם לא חילק השו"ע בין בית מדרש דיחיד ודרבים, משמע דאף בית מדרש דיחיד קדוש מבית הכנסת עי"ש.

קדושת בית הכנסת ובית המדרש

והנה הר"ן במגילה (ז' ע"א מדפי הרי"ף, ד"ה אבל אם מכרו ספר תורה) נסתפק במה שאמרו דמעלין בקודש ואין מורידין, האם מותר לשנות מקדושה לקדושה כאשר שוין הם, דאין כאן מעלין בקודש, אך מאידך גם אין כאן מורידין. ומדברי הר"ן ורבינו אפרים שהביא מבואר דס"ל לעיקר דדוקא מעלין בקודש מותר, אבל אסור לשנות בשוה, עי"ש. אך הבית יוסף (סי' קנ"ג) הביא בשם רבינו יונה ומהר"י אבוהב דבשוה מותר, וכן דייק מדברי הטור שם. ובשולחן ערוך (שם בסעיף ד') הביא את שתי הדעות, ועי"ש בט"ז (סק"א) ובמוג"א (סק"ד).

ולפי זה ספיקת המגן אברהם אם מותר לעשות מבית הכנסת בית מדרש דיחיד יש לפרשו בשתי פנים, א', אם בית מדרש דיחיד שוה לבית הכנסת, ואז אסור לשיטת הר"ן, או שמא עדיף ממנו ואז מותר לכולי עלמא. ב', אפשר שהספק אם בית מדרש דיחיד שוה לבית הכנסת ואז מותר לשיטת רבינו יונה, או שמא פחות הוא מקדושת בית הכנסת ואסור.

ובשו"ת כתב סופר (או"ח סי' י"ח) האריך עד למאוד בסוגיא זו, וכתב דבית מדרש דיחיד שוה בקדושתו לבית הכנסת עי"ש.

ובגוף הראיה שהביא המג"א (להבנת המחצית השקל) דבית מדרש דיחיד פחות בקדושתו מבית הכנסת שהרי בסי' קנ"א מבואר דאין איסור לעשות בו שימושי חול, באמת יש לדחות דאין זה משום פחיתות בקדושתו, אלא משום דכיון דאיירי בביתו של היחיד (כל' השו"ע "יחיד הקובע מדרש בביתו לצרכו"), מותר לו לעשות בו תשמישיו, וכעין מש"כ השו"ע (שם סעיף א') דתלמידי חכמים מותרין לאכול ולשתות בביהמ"ד מדוחק [וכתבו הפוסקים דת"ח הקבוע בביהמ"ד לעולם הוי דוחק], והרמ"א נקט דבבית המדרש שרי אפי' שלא בדוחק. וע"ש במשנ"ב. ומקור השו"ע הוא ברמב"ם (פי"א מתפילה ה"ו), וכתב הכס"מ ובב"י דמקורו במה שאמרו במגילה (כ"ז ע"ב) דביהמ"ד חשיב ביתא דרבנן, וצ"ע. ועיין בזה להלן אות ז'.

ג

בתי כנסיות ובתי מדרשות דידן

והנה בבאר היטב (סימן קנ"ג סק"ב) הביא בשם שו"ת דבר שמואל (סי' שמו), "דבית כנסת דידן שקובעין שם מדרש בלמוד שעה אחת, דינו כבית מדרש ומותר

קדושת בית הכנסת ובית המדרש

לעשותו מדרש". ויסוד דבריו, דהרי חזינן דבימי קדם נהגו לייחד בתי כנסיות לתפלה בלבד ובתי מדרש לתלמוד בלבד, מקום תורה לחוד ומקום תפלה לחוד, אבל בבתי כנסיות שלנו שגם לומדים בהם תורה הרי הם כבית מדרש.

אך בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ה סי' כ"ה) כתב דאין דין בית מדרש אלא בבית שמגדלין בו תורה (כמבואר במגילה שם), ולא די במה שלומדין קצת בוקר וערב ובשאר שעות היממה בית המדרש עומד שומם, ומשום כך לא התיר לעשות מבית כנסת בית מדרש אלא אם יתחייבו להחזיק לכל הפחות עשרה מופלגי תורה ולספק להם כל צרכם שילמדו בקביעות בבית מדרש זה, עי"ש.

ולפי זה אין דין בית המדרש בזמנינו אלא במקום שיש בו ישיבה או כולל אברכים, או בית מדרש שרוב שעות היום יושבים בו לומדי תורה כמבואר.

ד

בתי תשב"ר

והנה נחלקו האחרונים ב"חדר" של תשב"ר אם יש בו קדושת בית המדרש. בשו"ת מהר"ש ענגיל (ח"ז סי' ל"א) נקט שאכן יש בו דין בית המדרש, דהלא על הבל פיהם של תינוקות של בית רבן שאין בו חטא קיים העולם כמבואר בשבת (קי"ט ע"ב), ומה לן אם לומדים שם גדולים או קטנים. אך בשו"ת לבושי מרדכי (או"ח מהדורא תניינא סי' מ') כתב דאין בחדר תשב"ר קדושת בית המדרש, משום שאין אומרים בו דבר שבקדושה, מה שאין כן בבית המדרש שיש בו "אמן יהא שמיה רבה דאגדתא" שעליו העולם עומד (סוטה מ"ט ע"ב), ועוד דבלשון חז"ל קראו לת"ת דתשב"ר בית הספר ולא בית המדרש, עי"ש.

ולכאורה דבריו תמוהים, דכי משום שקראוהו בית הספר גרע, והלא בצדק קראוהו בית הספר כדי להבחין בינו ובין בית המדרש, אך מה זה ענין לקדושתו והלכותיו. ומה שכתב עוד שאין אומרים בו דבר שבקדושה, גם זה תמוה, דהלא פשוט שקדושת בית המדרש מעלתה משום קדושת התורה ותלמודה, ולא משום שאומרים שם דבר שבקדושה שהוא מעמוד העבודה ולא מעמוד התורה, וצע"ג בדבריו.

אך מטעם אחר יש להסתפק בזה, דאף שיש סגולה מופלאה בהבל פיהם של תינוקות של בית רבן, מכל מקום אין זה עיקר תלמוד תורה אלא גדר חינוך לעתיד,

קדושת בית הכנסת ובית המדרש

ועיקר גדר תלמוד תורה הוא בתלמוד תורה של גדולים שהגיעו לפלגות ראובן (עי' גיטין פ"ט ע"ב) ויודעים לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, משא"כ בתשב"ר, ועדיין צ"ע.

ה

שערים המצויינים בהלכה

איתא בברכות (ח' ע"א):

"אמר רב חסדא, מאי דכתיב (תהלים פ"ז ב') 'אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב', אוהב ה' שערים המצויינים בהלכה יותר מבתי כנסיות ובתי מדרשות, והיינו דאמר ר' חייא בר אמי משמיה דעולא, מיום שחרב בית המקדש אין להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד. ואמר אביי, מריש הוה גריסנא בגו ביתא ומצלינא בבי כנישתא, כיון דשמענא להא דאמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא מיום שחרב בית המקדש אין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד, לא הוה מצלינא אלא היכא דגריסנא. רבי אמי ורבי אסי אף על גב דהוו להו תליסר בי כנישתא בטבריא, לא מצלו אלא ביני עמודי היכא דהוו גרסי".

הרי דמצוה להתפלל במקום תלמודו, ועדיף מתפלה בבית הכנסת. ובשולחן ערוך (או"ח סי' צ' סי"ח) כתב המחבר, דאין זה אלא אם יש תפלה בציבור בבית המדרש, אבל תפלה בציבור בבית הכנסת עדיפה מתפלה ביחיד בבית המדרש. והרמ"א שם כתב, דאם קובע תלמודו שם עדיף להתפלל שם אף ביחיד, ולא להתבטל ולילך לבית הכנסת להתפלל בציבור.

ויש לעיין אם גם הלכה זו משום מעליותא דבית המדרש, או שמא אין זה אלא דין בסגולת התפלה.

ולכאורה נראה דאין זה ענין למעליותא דבית המדרש על בית הכנסת, דהלא לשון הגמ' שם "אוהב ה' שערים המצויינים בהלכה מבתי כנסיות ובתי מדרשות", הרי לן דשערים המצויינים בהלכה עדיפי מבתי מדרשות, וכבר נתקשו בזה האחרונים, ופירשו בכמה דרכים.

קדושת בית הכנסת ובית המדרש

א. המהרש"א כתב, דשערים המצויינים בהלכה הם בתי המדרש שבהם לומדים הלכה פסוקה, והיא מעלת התלמוד כמו שאמרו (ב"מ ל"ג ע"א) "הלומד מקרא מדה ואינה מדה, משנה מדה ומקבל עליה שכר, גמרא אין לך מדה גדולה מזו", וברש"י שם משום שההוראה למעשה יוצאת מן הגמ', ועל זה אמרו אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה.

ולפי דבריו נמצא דיש ג' חלוקות בהלכה זו, בית הכנסת המיוחד לתפלה, למעלה ממנו בית המדרש המיוחד לתלמוד מקרא או משנה (או גמרא בזמנינו באופן שאין בה נגיעה להלכה), שערי הלכה שהיא למעלה משניהם בחביבותה.

אמנם לכאורה נראה דאין זה אלא מעלה וחביבות ונפקא מינה לגבי תפלה, אך לא מצינו שיהא אסור למכור כולל שעוסקין בו בהלכה ובדמיו לעשות בית מדרש, דמצד קדושת החפצא כל בית תלמוד קדושת בית המדרש יש בו, ואין חילוק מה ובאיזה דרך לומדים בו, ודו"ק בזה.

ובשו"ת שבט סופר (או"ח סי' ל"ח) הביא את דברי המהרש"א, וכתב דלפי דבריו בית המדרש שלומדים רק מקרא ומשנה אין קדושתו גדולה מקדושת בית הכנסת, וכל מעליותא דבית המדרש על בית כנסת אינו אלא בבית מדרש שלומדים בו הלכה. אך באמת נראה טפי דג' מעלות יש בזה ולא ב', וכל בית המיוחד לתלמוד תורה בית מדרש הוא, אלא שיש מעלה יתירה בשערים המצויינים בהלכה על בית מדרש דמקרא ומשנה. אמנם באמת נראה לכאורה כדברינו לעיל, דאין זה מעלה בקדושת החפצא, אלא חביבות לגבי תפילה באותו מקום, כמבואר.

ב. הכתב סופר (או"ח סי' יח) כתב, ד"שערים המצויינים בהלכה" הוי בית מדרש דרבים, ומה שאמר "יותר מבית כנסיות ובתי מדרשות" היינו בית המדרש דיחיד, שקדושתו שווה לבית הכנסת דרבים עי"ש, וכך משמע שם ברש"י שפירש "מצויינים בהלכה" היינו מקום אסיפת רבים. ובעיקר הדין בקדושתו של בית מדרש דיחיד לעומת בית הכנסת כבר דנתי לעיל בדברי השו"ע והמגן אברהם.

ג. בפירוש הרי"ף על העין יעקב (להגר"י פינטו זצ"ל) כתב ד"שערים המצויינים בהלכה" הוא מקום שמיוחד גם לתורה וגם לתפלה, וקדושתו עליונה משום שיש בו תרתי לטיבותא תורה ותפלה גם יחד. אך פירוש זה אינו מתיישב בלשון חז"ל ועיקר שבו חסר מן הספר.

קדושת בית הכנסת ובית המדרש

ולכאורה נראה כדברי המהרש"א, דיש מעלה בשערי הלכה שמהם יוצאת הוראה למעשה לדעת את הדרך נלך בה ואת המעשה אשר יעשון.

ויש לדבריו גם בית אב בדברי רבינו יונה בברכות (ד' ע"א מדפי הרי"ף), ז"ל שם:

"אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב אוהב הקב"ה שערים המצויינים בהלכה וכו', כלומר הפסוק לא בא להשמיענו שאוהב הקב"ה שערי בתי הכנסיות משערי בתים אחרים, שזה דבר פשוט הוא ומה חידוש יש בזה. אלא ודאי רוצה לומר שאוהב הקב"ה שערי ציון מכל בתי כנסיות ובתי מדרשות, וכמו שאוהב בית המקדש יותר מבתי כנסיות ובתי מדרשות, כך אוהב השערים המצויינים בהלכה כלומר שישם קביעות התורה וההוראות בכל יום יותר מבתי כנסיות ומבתי מדרשות שלומדים בהם לפי שעה דרשות או פסוק, מפני שהמקומות הקבועים הם במקום בית המקדש כדאמרינן מיום שחרב בית המקדש אין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד, וכמו שהמקדש חביב יותר מבתי כנסיות ומבתי מדרשות כך מקום קביעות התורה חביב משיאר בתי כנסיות ובתי מדרשות שאינם קבועים". עכ"ל.

הרי שכתב לחלק בין "קביעות התורה וההוראות", ובין מקום שלומדים "דרשות או פסוק", וכדברי המהרש"א.

אך באמת נראה עיקר בדברי רבינו יונה, שעיקר כוונתו לחלק בין מקום שלומדים בו בקביעות למקום שלומדים בו לפי שעה, ונראה דיש מדבריו מקור למה שכתב בשו"ת דברי מלכיאל שהבאנו לעיל דמעלת בית המדרש אינו אלא במקום שבו לומדים בקביעות ברוב שעות היום, ולא במקום שלומדים שעה מועטת. אך לדעת הדברי מלכיאל במקום שלומדים רק לפי שעה אין כלל קדושת בית המדרש, אך בדברי רבינו יונה נראה דבאמת יש בו קדושת בית המדרש, אלא שיש מעלה יתירה בבית מדרש שלומדים בו בקביעות להחשב "שערים המצויינים בהלכה" האהובים יותר מבתי כנסיות ובתי מדרשות.

וכדברי רבינו יונה משמע גם בלשון המחבר בשו"ע (סי' צ' סי"ח) שכתב "בית המדרש קבוע קדוש יותר מבית הכנסת ומצוה להתפלל בו יותר מבית הכנסת", הרי דבקביעות תליא מילתא.

קדושת בית הכנסת ובית המדרש

ונראה עוד מלשון השולחן ערוך דשערים המצויינים בהלכה אכן היא מעליותא בקדושת בית המדרש, וכלשונו "קדוש הוא יותר מבית הכנסת", ולא רק מעלה בסגולת התפלה שהיא מתקבלת בבית המדרש. ולכאורה כך מפורש גם בדברי רבינו יונה, שפירש את דברי חז"ל שכשם שהקב"ה אוהב את בית המקדש יותר מבתי כנסיות ומדרשות, כך אוהב הוא את מקום לימוד ההלכה, ומהדמיון לבית המקדש מוכח שהמעלה היא בגוף המקום.

ונראה דרך כשנפרש מעלת שערים המצויינים בהלכה משום קביעות התלמוד הוי מעלה בעצם בית המדרש, אך להבנת המהרש"א דמעלת שערים המצויינים היא משום דרך התלמוד, אין זה אלא מעלה לגבי קבלת התפלה, אבל לא דין בקדושת בית המדרש, ודו"ק בכל זה כי קצרתי מאוד.

והנה נסתפקתי אם יש קדושה בחדר בי"ד, דהנה מחד גיסא בדרך כלל בבית דין אין לומדים ומפלפלים בהלכות, אך מאידך גיסא אין כמותו שערים המצויינים בהלכה, שכל עניינו הוא בבירור ופסיקת ההלכה.

ונראה דאכן חדר בי"ד קדושה יש בו מטעם זה, ועוד אפשר דמטעם נוסף יש קדושה בחדר בי"ד, דהנה בברכות (ו' ע"א) איתא:

"אמר רבין בר רב אדא אמר רבי יצחק, מניין שהקדוש ברוך הוא מצוי בבית הכנסת, שנאמר (תהלים פ"ב א') 'אלהים נצב בעדת אל', ומניין לעשרה שמתפללין ששכינה עמהם, שנאמר 'אלהים נצב בעדת אל', ומניין לשלשה שיושבין בדין ששכינה עמהם, שנאמר (שם) 'בקרב אלהים ישפוט'".

ומזה נראה דאכן יש קדושה בחדר בי"ד שבו משרה הקב"ה את שכינתו ויושבים בו בכדי לעסוק בדבר הלכה ולהרבות שלום בעולם.

ו

קדושת עזרת נשים

נחלקו האחרונים לגבי עזרת נשים שבבית הכנסת, מה גדר קדושתה, ושלב דעות בדבר.

קדושת בית הכנסת ובית המדרש

א. דעת החכמת אדם (הלכות עבודת כוכבים כלל פ"ו סעיף ט"ו), שאין בה קדושה כלל.

ב. בראש יוסף לבעל הפרי מגדים (מגילה כ"ח ע"ב) כתב, דקדושת עזרת נשים שווה לקדושת בית הכנסת. וכן כתב בשו"ת חלקת יואב (או"ח סימן ד'), והוכיח ממה דנוהגים להדליק בעזרת נשים אורה ביום טוב, והרי הדלקת נר ביום טוב מותרת רק משום דהוה צורך קצת דכתיב "באורים כבדו ה'" (עי' פסיקתא פסקא כ"א ועי' שו"ע או"ח סי' תקי"ד ה'), ועל כרחך שאף עזרת נשים יש בה קדושת בית הכנסת. ובטעם הדבר כתב, דהוא מכיון דאף נשים חייבות בתפילה דרחמי ניהו.

ג. בשו"ת דברי חיים (ח"ב או"ח סי' י"ד) כתב, דאף די קדושה בעזרת נשים שהרי נשים חייבות בתפלה, מכל מקום קדושת עזרת הנשים גדולה מקדושתה, משום די ש הרבה דברי קדושה הנוהגים בבית הכנסת ואינם נוהגים בעזרת נשים כגון תקיעת שופר, נר חנוכה, וקריאת ארבע פרשיות דנשים פטורות מהם משום שאלו מצוות שהזמן גרמן, עי"ש. וכעין דבריו בסגנון אחר כתב בשו"ת צמח צדק (או"ח סי' כ'), דקדושת בית הכנסת עדיף משום שיש בו ארון קודש וספר תורה עי"ש. ומכל מקום למדנו מדבריהם דעיקר קדושת בית הכנסת נוהגת גם בעזרת נשים כיון שהן חייבות בתפלה, אך מכל מקום יש קדושה יתירה בעזרת הנשים.

ובדעת החכמת אדם צריך לומר, דכל יסוד קדושת בית הכנסת אינו אלא משום תפלה בציבור, דזה גדר בית הכנסת שהוא מקום מיועד ומיוחד לתפלת הציבור, וכיון דאין תפלה בציבור בנשים ואין הן מצטרפות לדבר שבקדושה, אין בעזרת הנשים קדושת בית הכנסת.

וכבר הארכתי בזה בשו"ת מנחת אשר (ח"א סי' ח'), ע"ש היטב, ואכמ"ל.

ז

אכילה ושינה בבית הכנסת ובית המדרש

והנה אף דקדושת בית המדרש גדולה מקדושת בית הכנסת, יש הלכות שלגביהן חמור בית הכנסת מבית המדרש, דמבואר בשולחן ערוך (סי' קנ"א ס"א) דאסור לאכול בבית הכנסת ובית המדרש אלא בדוחק, ואסור גם לעשות בהם שאר תשמישיו. והרמ"א שם חולק על השו"ע לגבי בית המדרש, וכתב דמותר אף שלא בדוחק,

קדושת בית הכנסת ובית המדרש

ובמשנה ברורה (שם סק"ח) כתב דהוא הדין בשאר התשמישים שאסורים בבית הכנסת, מותרים בבית המדרש לדעת הרמ"א ע"ש.

וכן גם לגבי שינה, שמבואר בשו"ע (שם סעיף ג) דאסור לישן בבית הכנסת אפילו שינת ארעי, ובבית המדרש מותר אף שינת קבע לת"ח ותלמידיהם (עי' משנה ברורה שם סקט"ז).

ומקור דברי השו"ע הוא ברמב"ם (פי"א מתפילה ה"ו), וכתב הכס"מ ובב"י דמקורו במה שאמרו במגילה (כ"ז ע"ב) דבית המדרש חשיב ביתא דרבנן, ומשום כך מותר לעשות בו צרכיו וצרכי תלמודו על אף קדושתו הגדולה.

ונראה ביסוד הדברים, דכך הוא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן, הרי שאין תורה ללא אכילה, שתיה ושינה, וכל אלה דרכה של תורה הם ובית המדרש הוא גם בית לדרכה של תורה, ומיועד הוא לכל הנצרך לת"ח ותלמידיהם, דו"ק בזה.

ח

בענין שיחה בטלה בבית המדרש

כתב הרמב"ם (הל' ת"ת פ"ד ה"ט):

"אין ישינים בבית המדרש וכל המתנמנם בבית המדרש חכמתו נעשית קרעים קרעים, וכן אמר שלמה בחכמתו וקרעים תלביש נומה, ואין משיחין בבית המדרש אלא בדברי תורה בלבד, אפילו מי שנתעטש אין אומרים לו רפואה בבית המדרש ואין צריך לומר שאר הדברים, וקדושת בית המדרש חמורה מקדושת בתי כנסיות".

וכן הוא בשו"ע (יו"ד סימן רמ"ו סעיף י"ז):

"אין משיחין בבית המדרש אלא בדברי תורה. אפילו מי שנתעטש, אין אומרים לו רפואה בבית המדרש. וקדושת בית המדרש חמורה מקדושת בית הכנסת".

וכתב שם הפרישה ומובא בש"ך (ס"ק ט"ז):

קדושת בית הכנסת ובית המדרש

"וּכְתַב הַפְּרִישָׁה אֶפְשָׁר דְּזֵהוּ דּוּקָא בִּימֵיהֶם שְׁלֵא רָאוּ מִסְפְּרֵיהֶם לַחוּץ כָּל שַׁכֵּן שְׁלֵא הָיוּ מוֹשִׁיחִים אֲבָל עֲכָשְׁיוּ דְּבִלְאוּ הָכִי אֵין נִזְהָרִים אוֹמְרִים רְפוּאָה".

אך ה"ט"ז (סק"ו) דחה את הדברים בתוקף רב, וז"ל:

"וְלֹא הִיָּה לוֹ לְכַתּוּב דְּבַר זֶה לְבִדּוּת קוּלָּא מַלְבּוֹ דְּאַף דְּמִצִּינוּ בִּא"ח סִימָן (פ') [ע'] סְבֵרָא כְּזוֹ לַעֲנִין חֲתָן שְׁקוּרָא ק"ש עֲכָשְׁיוּ כִּיּוֹן שְׁגָם שְׂאָר בְּנֵי אָדָם אֵינָם מְכֻנִּים הֵינּוּ מַשּׁוּם שֶׁנִּמְשָׁךְ מִזֶּה דְּבַר טוֹב שִׁיקְרָא ק"ש מָה שְׁאֵין כֵּן כֵּאֵן שִׁימְשָׁךְ מִזֶּה דְּבַר מְגוּנָה שֶׁהַשּׁוֹמֵעַ סָבַר מִדֵּהוּתָרָה עֲכָשְׁיוּ לֹאמַר רְפוּאָה הוּתָרָה הַרְצוּעָה וַיִּשְׁיַח גַּם כֵּן שִׁיחָה בְּטִלָּה וְכִבְרָא אֵנּוּ מוֹזְהָרִין בְּזֵה בַּעֲוֹנָשׁ גַּחְלִי רִתְמִים ח"ו ע"כ אֵין לְהַשְׁגִּיחַ בְּזֵה לְהַקְלִי וְאִדְרָבָה יִהְיֶה הָרַב מִזְהִיר ע"ז וַיִּלְמְדוּ ק"ו לְאִיסוּר שִׁיחָה בְּטִלָּה וְהַמְרָבָה בְּכַבּוּד הַתּוֹרָה ה"ז מְכֻבָּד וּמִשּׁוּבָּח".

ובשו"ע הרב (הל' ת"ת פ"ד סעיף י"א) הלך בעקבות ה"ט"ז להחמיר, עי"ש.

וכל זה אפילו לגבי אמירת רפואה, (ובזמנינו נהגו לומר בארמית אסוסא), ולכו"ע אסור לשייח שיחה בטלה בבית המדרש, ואנה אנו באים בהלכה זו, וצע"ג במה שכולם נהגו בזמן הזה להקל ראש בשיחה בטלה בבתי מדרשות ובבתי כנסיות, ולכאורה אין בזה שום צד היתר.

ושנים מגדולי האחרונים עמודי ההלכה נדרשו לשאלה זו, ערוך השלחן (או"ח סימן קנ"א סעיף ה') ומסגרת השלחן על קיצור שו"ע (סימן י"ג סעיף א').

בערוך השלחן כתב:

"וַיֵּשׁ לְתַמּוּהָ עַל מָה שֶׁעֲכָשְׁיוּ מִקִּילִים לְדַבֵּר בְּבִהְכ"נ וּבְבִה"מ אַחֵר הַתְּפִלָּה כְּמָה דְּבָרִים שֶׁל חוֹל וְנַעֲשֶׂה כְּהִיתָר וּנ"ל דַּס"ל כְּשִׁטַּת הַרְמַב"ן שִׁיתְּבָאָר דְּבִתֵּי כְּנִסְיוֹת שֶׁל בָּבֶל עַל תְּנַאי הֵן עֲשׂוּיוֹת אֶפִּילוּ בִּישׁוּבָן לְדַבֵּר שְׂמוּכְרַחֲטִין לְכַךְ וְאֵנְחָנוּ חוֹשְׁבִים זֶה לְהַכְרִיחַ כָּל אֶחָד לְפִי עֲנִינּוּ".

ובמסגרת השלחן כתב:

"וְצָרִיךְ עֵיּוֹן עַל מָה שֶׁנִּהְיָ עֲכָשְׁיוּ לְדַבֵּר בְּבִית הַמִּדְרָשׁ וְאֵין נִזְהָרִין בְּזֵה אֶפִּילוּ הַמְדַּקְדָּקִים, וְאֶפְשָׁר שֶׁלֹּא מִהֵנִי תְּנַאי שֶׁהִתְנוּ עָלֵינוּ מִתְחִילָתוֹ, דֶּאֱפָשָׁר שְׁאֵין זֶה קְלוּת

קדושת בית הכנסת ובית המדרש

ראש כל כך כמו אכילה ושתיה וליכנס בחמה מפני החמה דלא מהני עליהם תנאי בישובן כל זמן שלא נחרבו כמבואר במג"א סימן קנ"א סקי"ד ובחיי"א כלל י"ז.

הרי ששניהם כתבו ללמד זכות דכיון שאי אפשר הו"ל כאילו התנו תנאי להתיר שיחה בטילה.

ואף שכתב המגן אברהם (סימן קנ"א סק"ז) דשחוק וקלות ראש לא מהני תנאי, נראה דשיחת חולין בעלמא אינה בכלל שחוק וקלות ראש, ודברי ליצנות וקלות ראש ודאי שאסור.

ועוד כתב במסגרת השלחן דאפשר שהקילו משום ביטול תורה כשם שהקילו באכילה ושינה.

ויש לתהות ולפקפק בסברא זו דנראה טפי שאם יצטרכו לצאת מבית המדרש כדי לדבר שיחה בטלה מסתבר טפי שימנעו מכך ויסיפו לעסוק בתורה, וצ"ע, והכל לפי הענין.

וגם שנים מגדולי ההוראה בזמנינו, אריות שבחבורה הגאון רבי יוסף ליברמן והגאון רבי נתן גשטטנר זצ"ל דנו ביניהם בשאלה גדולה זו. בשו"ת משנת יוסף בעניני בית הכנסת (סימן כ"ח) ובשו"ת להורות נתן (ח"א סימן ו'), עי"ש.

והגר"נ הביא שם את דברי הרמ"א (סימן קנ"ד סעיף ח' בשם תרומת הדשן):

"ונהגו ליהנות בכמה הנאות מדברי קדושה, כגון מטפחת של ספרים ושלחן שבבהכ"נ ומעילים של ס"ת, וכתבו הטעם משום דכיון שנהגו כן, ואי אפשר לזהר, לב ב"ד מתנה עליהם מעיקרא, כדי שלא יבאו בני אדם לידי תקלה, ואף על גב דלא התנו כאילו התנו דמי".

ועיין באריכות דבריהם, ועדיין צ"ע, ואשרי מי שיכול להחמיר בזה, ותהי משכורתו כפולה מן השמים.

מה טובו אהליך יעקב

מה טובו אהליך יעקב

"מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל" (כ"ד ה').

"אמר רב אלעזר מברכותיו של אותו רשע אתה למד מה
היה בלבו בקש לומר לא יהא להם בתי כנסיות ובתי
מדרשות אמר מה טובו אהליך יעקב" (ילקוט רמז ש"ע).

ולכאורה הדברים פלא וכי לקח בלק את בלעם להלחם בכוללים, או
לפגוע בישיבות, והלא בלק מצפה מבלעם שיקלל את ישראל, את העם
כולו אנשים נשים וטף מזקן ושבע ימים עד לעולל ויונק, וא"כ מה נטפל
בלעם לבתי כנסיות ובתי מדרשות.

אלא שידע בלעם בחכמת נבואתו דכל עוד בתי הכנסיות ובתי
המדרשות עומדים על תלם, כל עוד קול התורה בוקע ועולה, אין כל כח
בעולם שיכול לקעקע ביצתם של ישראל, רק אם יצליח לבטל מהם בתי
מדרשות ובתי כנסיות יוכל גם לשארית הפליטה.

ראה נא מה שאמרו (ברכות ס"א ע"ב) במשלו של רבי עקיבא שאמר
לפפוס בן יהודה:

"למה הדבר דומה לשועל שהיה מהלך על גב הנהר וראה
דגים שהיו מתקבצים ממקום למקום אמר להם מפני מה אתם
בורחים, אמרו לו מפני רשתות שמביאים עלינו בני אדם אמר
להם רצונכם שתעלו ליבשה ונדור אני ואתם כשם שדרו
אבותי עם אבותיכם, אמרו לו אתה הוא שאומרים עליך פקח
שבחיות אתה לא פקח אתה אלא טפש אתה ומה במקום
חיותנו אנו מתייראים במקום חיותנו על אחת כמה וכמה".

התנא הגדול רבי עקיבא מאיר את עינינו להבין ולהשכיל דאין לנו קיום
אלא כל עוד עוסקים אנו בתורת ה', ואם חלילה נפרוש ממנה הרי אנו
כדגים שעלו ליבשה ובזמן קצר נהיה כדג שיבש בו כסלע שאבדה תקותו
ולא ישוב ויראה את ארץ מולדתו.

מה טובו אהליך יעקב

אלא שלכאורה יש לתמוה בזה, והלא מה זה שאומר השועל לדגים תעלו ליבשה ונדור ביחד כשם שדרו אבותי עם אבותיכם, והלא מעולם לא דרו אבות השועל ואבות הדגים ביחד ביבשה, ולכאורה שועל זה לא זו בלבד שטפש הוא אלא אף שקרן הוא.

ונראה באמת דאכן כך, שקרן הוא, וזו תמצית המשל, אף אנו עם התורה הדבקים בתלמודה בכל עוז, שומעים תביעה - בקשה זו בכל דור ודור, למה משונים אתם מכל עם ולשון, למה דתיהם שונות מכל עם, למה אתם דבקים בתורה ותלמודה יומם ולילה, "תעלו ליבשה ונדור ביחד כשם שדרו אבותי עם אבותיכם". ותשובתנו לכל אלה, מעולם לא דרו אבותנו ואבותיכם ביחד, אתם חיות יבשה ואנו דגים שבים, בים התלמוד נולדנו ובו נחיה את חיינו, בתורה שכתוב בה "כי היא חייכם ואורך ימיכם".

וכך ראינו בתולדות ימי עולם של עם עולם, שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו, וכל רשעי האומות שרצו להרוג ולהשמיד ולאבד, עוד טרם טבחו בישראל שפכו חמתם על העצים ועל האבנים, על בתי הכנסיות ובתי המדרשות, עוד טרם החלו הנאצים ימ"ש להרוג בישראל, ראש פרעות אויב היה "ליל הבדולח" שבו החריבו ושרפו מאות בתי כנסיות ובתי מדרשות, וכך בכל דור ודור כל המיצר לישראל נלחם בתורתו, ואע"ג דאיהו לא חזי מזליה חזי, שאלה הן הם נשמת ישראל ורוח אפיו ורק באובדנם יאבד ישראל.

וכבר סיפרתי כמה פעמים על אבי מורי הגה"ח הכ"מ שזכה לשמש את כ"ק מרן אדמו"ר בעל הדברי יציב זצ"ל ולהיות יד ימינו עשרות בשנים. רוצה אני לספר לכם על המפגש הראשון ביניהם. אבי מורי הגיע לאושוויץ עם הוריו וכל המשפחה בחג השבועות תש"ד. בו ביום נשלחו אביו ואמו וחמשה הילדים לתאי הגזים ונרצחו, למחרת היום הגיע כ"ק האדמו"ר זצ"ל. כאשר שמע אבי מורי שכ"ק האדמו"ר נמצא בצריף הסמוך אליו התאמץ תוך כדי סיכון ועבר לשם להיות קרוב לאדמו"ר.

הוא ניגש לאדמו"ר ואמר לו כמה התאמץ וכמה שמח הוא להיות לידו.

מה טובו אהלִיךְ יעקב

גער בו האדמו"ר ואמר לו "די מיינסט ס'וועט דיר העלפען, ס'וועט דיר גארניש העלפען" (אתה חושב שזה יעזור לך, זה לא יעזור לך במאומה), הגיב אבי מורי ואמר ודאי שזה יעזור לי יהיה לי עם מי לדבר בלימוד. כ"ק האדמו"ר חזר ושאל, "בחור ביסט אין אוישוויץ אין די ווילסט רעדן אין לערנען" (בחור אתה באוישוויץ ואתה רוצה לדבר בלימוד), והשיב אבי מורי, "אויב מען וועט נישט רעדן אין לערנען ווי אזוי וועט מען דאס איבער לעבן" (אם לא נדבר בלימוד איך נשרוד). כ"ק האדמו"ר התרגש לראות בחור צעיר בעמק הבכא שזה עתה איבד את בני משפחתו והוא רוצה לדבר בלימוד, ואכן התחילו לפלפל בסוגיא דמצוות צריכות כוונה. כ"ק האדמו"ר חיבקו באהבה, ולא זזה ידו מתוך ידו כל תקופת השואה, ושימש כיד ימינו והמשיכו לדבר בלימוד קרוב לחמישים שנה.

אבי מורי בהיותו בחור צעיר הבין שללא תורה אין תקווה לאחריתם, ועם ישראל ללא תורה אין סיכוי להשרדות.

כי היא חייכם ואורך ימיכם

נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח משה בן
מוה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת מלכה מחלה בת
הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז
הר"ר דוד הגר הי"ו
לום אנג'לס

